

Rekao bih da je ovo najvrednija publikacija s tuđih jezika koju nam pruža Društvo Sv. Cirila i Metoda. Prevodilačka djelatnost kod nas više puta je zasjenjena manje vrijednim člancima, a za ovu knjižicu ne može biti prigovora, savjet je samo jedan: Čitaj, razmišljaj, zaključuj! Uz Maritainu, Mauriacu, Guittona i druge ekvilibrirane umove počinju umnici uviđati velike pogibli od pisanja nekih pobornika progresizma kojima je progresizam postao kompleks, kao neka opsesija. Naći ćeš u ovoj idejno sažetoj i bogatoj knjižici kako nisu sva osporavanja potrebna, mnogo puta su štetna, a prava svjedočenja su ona izgrađena na autentičnom kršćanskom duhu i kontinuitetu s vjerskim pokladom Crkve kroz vjekove. Ne zna se koju bi ideju trebalo više pozdraviti. Ideju otpora protiv »pokunjenog kršćanstva« odlučnost u demokraciji dobra ili zla? Poniranje u psihu mladih, čiji revolt upućuje kršćane da se »oslobode mazohističkih kompleksa krivnje, strahova od lažnoga prestiža 'moderne' inteligencije i nezdrave želje za autokontestacijom«? Rekao bih da od prvoga do posljednjeg poglavlja nalazimo zdravu, sočnu i konstruktivnu nauku, potrebnu za istinsku renesansu kršćanstva.

J. K.

BIBLIOTHECA SANCTORUM — Pod ovim je naslovom izašao god. 1961. u Rimu prvi svezak velike hagiografske enciklopedije, predviđene u 13 svezaka folijskoga formata, svaki sa oko 700 stranica. Nedavno je izašao jedanaesti svezak, a koncem ove godine trebao bi izići dvanaesti. Koliko nam je poznato, u hrvatskim naučnim časopisima nije bilo govora o ovoj znamenitoj publikaciji, pa neka nam bude dopušteno da rečemo o njoj koju riječ više.

BS (*Bibliotheca Sanctorum*) predstavlja veliki naučni i izdavački napor, koji je zahtijevao dobru organizaciju, mnogo suradnika i sigurnu novčanu podršku. Inicijativu za izdavanje preuzeo je »Institut Ivana XXIII« Papinske lateranske univerze, a efektivno je vod-

stvo redakcije došlo u ruke mons. Filipa Caraffa, profesora hagiografije na spomenutoj univerzi. S organizatorskim radom počelo se već god. 1958, a prvi je posao bio izradba što potpunijeg imeničnog skedarija i okupljanja suradnika. Kod izlaženja prvoga sveska skedarij je sadržavao oko 3000 cedulja, a suradnika je bilo oko 180. No uvjereni smo da su s vremenom ovi brojevi porasli. BS tiska se u 10.000 tvrdno uvezanih primjeraka, s pozlaćenim natpisima na hrptu, s patiniranim papirom i s obiljem često veoma originalnih ilustracija. Raspačavanje enciklopedije preuzela je izdavačka kuća »Città Nuova«.

Predstavljajući javnosti prvi svezak, kardinal Pietro Ciriaci je napisao: »BS namjerava pružiti što potpuniju zbirku životopisa talijanskim katolicima, u kojoj će biti utvršteni ne samo sveci i anđeli, blaženici i sluge Božji, štovani pod svojim imenom, nego i svi Božji sluge, o kojima je Sveta kongregacija obreda izdala dekret o uvođenju postupka... Doista, glavna je svrha BS da pokaže, iako u kratkoći pojedinih 'natuknica', idealnu dinamičnost koja je na čudesan način proživljala heroizam i vjeru svetaca, ne odričući se ipak da shvati svaku ličnost u njezinoj potpunosti« (nepaginirano).

Tako BS postaje prevažan »instrument« ne samo hagiografije, važne pomoćne crkvene znanosti, nego i za mnoga druga područja bogoslovskega znanja, kao npr. za povijest papa i biskupa, osobito utemeljitelja pojedinih biskupija, za povijest svetih otaca i naučitelja, crkvenih redova i družba, itd.

Napose, što se tiče suradnika BS, treba istaći njihovu »internacionalnost«, što, uostalom, odgovara i predmetu oko kojega se okupiše. Teško je reći koliko će ih biti, možda oko 200, i to ne samo raznih naroda i jezika već i raznih vjeroispovijesti. Urednici ove enciklopedije nastojahu da pojedine svetačke ličnosti prikažu autori sunarodnjaka ili barem pripadnika istoga jezika. Tako se u pojedinim doprinosima vodi više računa o bibliografiji dotičnih jezika, što je prevažno za sigurnost i potpunost podataka, premda, s druge strane, tre-

ba reći da ovo nije apsolutni kriterij za suđenje o vrijednosti podataka, a urednici opet nisu uvijek ni uspjeli u tome nastojanju, kao što je to slučaj s nama Hrvatima (skoro svi članci o našim svetačkim ličnostima obrađeni su od onih koji nisu Hrvati).

Još u vezi s veličinom BS treba priznati da je ovo jedino od najvećih hagiografskih enciklopedija što ih do sada imasmo na bilo kojem jeziku. Od sada unaprijed prvi korak u potražnji imena i podataka na ovome polju bit će u pravcu ove enciklopedije. S ovim je povezano i ekumensko njezino obilježje. Često puta nalazimo u njoj zabilježene i prikazane svetačke ličnosti ne samo »katoličke« nego i one drugih bratskih kršćanskih Crkava, osobito pravoslavnoga Istoka. Upravo u jedanaestom svesku nalazimo dva duža članka, jedan o sv. Savi, a drugi o sv. Stjepanu Simeonu Nemanji, oba iz pera bugarskog učenjaka Ivana Dujčeva.

Što se tiče kakvoće ove enciklopedije, o njoj je — zbog naravi publikacije, koja se duguje raznim autorima, dakle ljudima raznih sposobnosti i raznovrsne spreme — sigurno teže suditi. Svaki članak ima svoju vlastitu vrijednost o kojoj možemo suditi polazeći od imena autora, jako ni ovo načelo nije od apsolutne vrijednosti za prosuđivanje. Kušat ćemo na našem hrvatskom primjeru nešto više reći o kakvoći pojedinih doprinosa.

Na početku svakog sveska BS nalazimo »Napomene« redakcije u kojima su nabrojani poglaviti problemi na koje su urednici naišli, a kažu i kako su ih kušali riješiti. Prvi i glavni od tih problema bio je onaj o potpunosti: da se doista unesu sve poznate svetačke ličnosti kršćanstva. Međutim, među ovima ima onih o kojima znamo tek »nudem nomen«, a još je teže s onima o kojima znamo više, ali nekritički i nesigurno. Zato je bilo potrebno utanačiti i formulirati »kriterije ulazjenja« u BS:

a) sve ličnosti Staroga i Novoga zavjeta koje bijahu predmet štovanja, kao i anđeli štovani po vlastitom imenu;

b) svi sveci, blaženi i sluge Božji službeno priznati od Katoličke Crkve;

c) svi sveci, blaženici i sluge Božji koji su u suglasnosti s dekretima pape Urbana VIII (1634), iako njihovo štovanje nije nikada dobilo službene potvrde, »aut per communem Ecclesiae consensum, vel immemorabilem temporis cursum, aut per Patrum Virorumque Sanctorum scripta, vel longissimi temporis scientia, ac tolerantia Sedis Apostolicae vel Ordinarii coluntur«;

d) svi sluge Božji za koje je Sveta kongregacija obreda izdala dekret o uvođenju procesa;

e) sve stvarne ili prijetvorne (izmišljene) osobe koje su se u određenim mjestima ili vremenima štovale, što je naknadno prestalo bilo zbog posredovanja crkvene vlasti bilo zbog samovoljnog napuštanja sa strane vjernika.

Prihvativši ove »kriterije«, redakcija je sebi i smanjila i olakšala posao. Međutim u trinaestom, posljednjem svesku BS bit će uzete u obzir neke svetačke osobe koje zahtijevaju dužu kritičku obradu, kao što će u istome svesku biti obrađeni nekoji temeljni općehagiografski predmeti i pojmovi (npr. *beatifikacija*, *kanonizacija* i sl.).

Prolistavši sve do sada izišle sveske BS, napose »sub Chroatarum aspectu«, neka nam bude dopušteno reći što god o pojedinome.

Prvi svezak BS obuhvaća velik dio imena koja počinju s A, a ima i par članaka općenitije naravi, kao *anđeli* i *anđeli čuvari*. Od svetačkih ličnosti Hrvata ili štovanih na poseban način u našim krajevima nalaze se ovdje bl. Augustin KAZOTIĆ (stupac 428), sv. Anastazija Srijemska (duži i vrijedan članak, 1041—49), sv. Anastazije Solinski (1058—59) i sv. Anastazije Srijemski (1072). O Anastaziju Solinskom imamo inače vrijedan članak u *Hrvatskoj enciklopediji* (I, 405—6), koji je piscu članka u BS ostao nepoznat. Ovdje nalazimo i člančić o sv. Anđelini, »despotici Srbije«, koja je umrla 1516. (v. I. MARTINOVIĆ, *Annus ecclesiasticus graeco-slavicus*, Bruxelles 1863, str. 190).

Drugi svezak BS nastavlja imenima koja počinju s A i prelazi na B. U njemu nalazimo skupni članak o Apostolima Kristovim, a imamo ovdje i članak o sv. Arseniju I, neposrednom nasljedniku sv. Save kao »nadbiskupa Srbije« (481—2). Članak o sv. Arseniju potpisao je Slovenac Anton Koren.

U trećem svesku nalazimo nekoliko važnih članaka za nas Hrvate. Pod riječju »Cassevia« (Košice, u Slovačkoj) govor je o bl. Marku Stj. KRIZEVCANINU (stupac 927—8, a zatim nalazimo članak o bl. Katarini Bosanskoj (982—3). Važni su ovdje za nas i članci o bl. Gerardu BOCCABADATI, učeniku sv. Franje Asiškoga, koji je svojedobno proputovao Dalmaciju, a Toma Arhidakon zabilježio je njegovu prisutnost u Splitu (212—14, te o bugarskom kralju Borisu Mihovilu I (359—62) i o svetoj braći Ćirilu i Metodiju (1328—38, s trima većim ilustracijama).

U četvrtom svesku slijedi više hrvatskih ličnosti. Tu je prije svega manje poznati bl. Konrad »Dalmatinac«, koji je živio i umro u 15. stoljeću u talijanskom gradu Fano kao redovnik jeronimovac (201—2); zatim susrećemo sv. Dujma Solinskog (764—7), sv. Donata Zadarskoga (794—5) i sv. Elija Koparskog (1075—76). Članak o sv. Dujmu pisan je od A. Amore, koji navodi u bibliografiji djelo D. MANDIĆ, *Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti*, Rim, Hrv. pov. institut, 1963. No očito je da ga autor ovog djela nije mogao ni pomirisati, vjerojatno zbog nepoznavanja jezika, a između ostaloga tvrdi da su god. 640—2 ostaci sv. Dujma bili prenijeti u Rim, što danas nije više moguće tvrditi. U ovome svesku BS nalazimo i za nas korisne članke o sv. Klementu Ohridskom (25—35) i o bl. Ivanu DOMINICI, dominikancu i nekadanjem dubrovačkom nadbiskupu (748—56).

U slijedećem, petom svesku, nalazimo malovrijedni članak o sv. Feliks, navodnom solinskom biskupu i mučeniku (563—4) i o sv. Floru (Fiore), navodnom pulskom biskupu (846—7). Ovdje je člancić o sv. Euzebiju pustinjaku, začetniku pavlina u Mađarskoj (262—3).

Šesti svezak BS donosi više za nas Hrvate važnijih stvari. Tu su članci o sv. Gaudenciju Osorskom (58), o sv. Germanu, starokršćanskom mučeniku u Puli (259—60), o bl. Jakovu »Iliru« iz Bitekta u Italiji (350—1), o bl. Ivanu »Teutoničku«, dominikancu i bosanskom biskupu (910—11), o sv. Ivanu Ursiniju Trogiraninu (1046), i o svetim mučenicima u Poreču: Julijanu i Demetriju (1223—4). Ovdje su također za nas važni doprinosi o montekasinskom monahu sv. Gebizonu (82—3) i o sv. Gerardu Čanadskom (184—6), ukoliko su, čini nam se, povezani s hrvatskom poviješću. Članak o bl. Julijanu iz Istarske Drage, franjevcu (+ oko 1350), nalazi se u svesku III pod blaženikovim obiteljskim imenom Cesarello.

U sedmome svesku nalazimo članke: o bl. Graciji iz Kotora (162); o navodnim srijemskim mučenicima Inocentu i drugovima (856), o sv. Ireneju Sirmijskome (899—900), o bl. Ivanu »Hrvatku«, pustinjaku u Češkoj (991—2) i konačno o ocu Leopoldu Mandiću (1336—7). Zanimljiv je za nas i članak o sv. Hilarijonu, pustinjaku, koji je aeko vrijeme boravio u Dalmaciji (731—2). Članak o bl. Ivanu »Hrvatku« potječe iz pera jednoga Čeha, a ne znamo da li ovoga Ivana treba poistovjetiti s onim benediktincem o kojemu govori I. OSTOJIĆ (*Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. I, Split 1963, str. 144).

U osmome svesku nalazimo članak o pustinjaku sv. Marinu, rodom s otoka Raba, koji je živio u srednjoj Italiji te je smatran utemeljiteljem i zaštitnikom poznate malene gradske republike »San Marino« (1175—80). U ovome je svesku trebao biti i članak o sv. Martinu Podsusedskom, dok, kako rekospo, članak o bl. Marku Križevčaninu treba tražiti u trećem svesku.

I deveti je svezak dosta bogat člancima o našim ljudima. Tu su: sv. Maksim »biskup Emone« (Novigrad u Istri?, 40—1) i sv. Maksimilijan Koparski (22); sv. Mavro Porečki (228—31, veoma dobro) i franjevac bl. Monald Koparski

(542—3); srijemski mučenici Montan i Maksima (574—5) i sv. Nazarije Koparski (777—9), i konačno bl. Ozana Kotorska (1274—5). Članak o bl. Nikoli Taveliću slijedi u dvanaestom svesku.

U desetom svesku zapazismo ove za nas zanimljive članke: o istarsko-dalmatinskim mučenicima Paolinijanu, Teliju, Antiokijanu i Gajanu, kojih su ostaci god. 640—2 preneseni u Rim (142—4); o »časnom« Simunu Filipoviću (s. v. Philippovic, 535—6); o sv. Polijonu, vinkovačkom biskupu (1001—3); duži članak o tzv. »četvorici okrunjenih mučenika« iz Siska (1276—1304) i konačno o biskupu Siska sv. Kvirinu (1333).

U jedanaestom i najnovijem svesku BS nalazimo članke o sv. Rajneriju, splitskom nadbiskupu i mučeniku (31—3) i o srijemskom starokršćanskom mučeniku sv. Serenu (863—5). Dvanaesti svezak, koliko nam je poznato, trebao bi donijeti članke, uz Tavelića, o bl. Tomi »Ilircu«, franjevačkom propovjedniku i piscu iz 15/16. stoljeća, o sv. Venanciju, poznatom biskupu staroga Delminija i o zetskom knezu i mučeniku sv. Vladimiru-Ivanu.

* * *

Na koncu se možemo pitati: da li nas, kao Hrvate i katolike, BS potpuno zadovoljava? — Nama se čini, iskreno govoreći, da ne možemo biti previše zadovoljni s BS.

Prije svega, doprinosi koji se tiču naših ljudi i krajeva nisu uvijek i u svakom pogledu na naučnoj visini, a poneke su naše ličnosti i potpuno odsutne. Ova je činjenica povezana s drugom: što smo mi Hrvati, kao suradnici, ostali poda-

lje od ove prevažne hagiografske publikacije. A ovo bi opet mogao biti dokaz o našem relativno malenom zanimanju za ovakve stvari. Znamo da je mnogo lakše ovako konstatirati i suditi nego djelotvorno zasukati rukave i prihvatiti se posla. Zanimljiva je činjenica da mi Hrvati, stari kršćanski i vjerni narod, imamo relativno malo »priznatih« svetačkih ličnosti, kao što imamo i dosta siromašnu duhovnosnu književnost i tradiciju (gotovo smo potpuno odsutni u francuskom *Dictionnaire de spiritualité*). S druge strane, čini se da je mršava utjeha govoriti o »anonimnim« i svijetu nepoznatim, a pred Bogom poznatim i priznatim plodovima svetosti, jer tako svi mogu govoriti, i oni koji imaju na desetke priznatih i poznatih svetaca i blaženika. Misleći i govoreći »sub specie fidei«, morali bismo priznati da su autentični plodovi duha i svetosti ujedno plodovi prave kulture i najplemenitije povijesti, koji, ako doista postoje, moraju doći na vidjelo, Bogu na slavu, a nama na svijetao primjer. Već je Talijan Jakov Coletti, dajući na svjetlo *Martyrologium Illyricum* (1819), ustvrdio da su naši krajevi, više nego mnogi drugi u kršćanskom svijetu, dali i vidjeli svetaca. A jedan naš suvremenik, pišući stručno o ovome predmetu i odnoseći se napose na Bosnu, ustvrdio je da je naš nemar za takve ljude i stvari jedan od glavnih razloga što oni ostaju nepoznati (v. D. NEŽIĆ, *Laudemus viros gloriosos*, u *Croazia Sacra*, Rim 1943., str. 66 i 72). Nadajmo se da ubuduće neće više tako biti.

Atanzije J. MATANIĆ